

AZ INTÉZET ÉLETÉBŐL

Fábrý Zoltán

(1897—1970)

1970. május 31-én riadtan röppent a hír: *Fábrý Zoltán*, a csehszlovákiai magyar irodalom kiemelkedő egyénisége, író, publicista és kritikus — meghalt. A döbönt csendben a gondolat alig tudta felmérni a veszteség nagyságát; pedig tudtuk azt, amit a stószai temetésen Győry Dezső fogalmazott meg frappánsan: nemcsak nagy ember volt — emberi nagyság is. Elárvult a stószói őrhely, amelynek strázsálását *öt évtizeden át* — felváltatlanul — Fábrý Zoltán vállalta.

Mit jelentett és jelent Fábrý Zoltán élete és munkássága? A tanúét és tanulságét. Azzal csak számszerűen jelzünk valamit, hogy ha utalunk — s felsorolnánk cím szerint is — életében megjelent tizenhárom kötetére. Tele súlyos *emberi és társadalmi, nemzedéki és világnézeti* mondanivalóval. Súlyos e mondanivaló, amely nagy feladatokat ró az irodalomtudományra, a szak kutatásra, ha majd — kritikailag elemezve — fölméri élete munkásságának teljességét.

Élő és perlő hagyatéka a Fábrý-életmű. Az író, amíg élt, nem tudott nyugodni; perelt, vádolt, tanúságot tett, idézett és idéző volt. *Korparancsol* teljesített, miközben a gondolat és béke *igazát és igazságát* védte és képviselte. Mindennek egyetlen — már most is felmérhető — forrása az az elv, amelyet Fábrý Zoltán ötven esztendőn át hirdetett töretlen hittel: az *író* elkötelezett ember, aki *erkölcsi magatartásával* felelősséggel tartozik a társadalomnak, az *emberiségnek*. „A költészet: küldéstudat. A vállalás, a kimondás erkölcsi tudata. Esztétikája: e magatartás szépsége — neheze. A vállalás példamutatást követel, töretlenséget, egyvonalúságot és — tisztaságot . . .” — rögzítette Fábrý Zoltán — Radnóti Miklósról emlékezve — az író erkölcsi magatartásának követelményét. Ennek jegyében fogalmazta meg ő — közép-európai viszonylatba és szinten — már pályája elején a *vox humanat* (amelynek összetevőit — a háborús élmény, Ady költészete, a kisebbségi sors, s a német expresszionizmus jelentik és jelzik). Ez volt az indítéka és hajtóereje *antifasiszta publicisztikájának*; ez állt középpontjában az általa megfogalmazott *erkölcsi realizmusnak*, s a *valóságirodalomnak*, amelyet nálánál igazabban és hívebben senki sem tudott *korszzerűen* vállalni. Ezt követelte meg másoktól is — íróktól, költőktől: felelős emberektől — Fábrý Zoltán, a *kritikus*. Kritikáiban a valóságot hitelesítette (ennek elvi alapjait *Valóságirodalom* c. kötetének előszavában fektette le). „A költészet: realitás. A költő mint névadó: a valóság hitelesítője” — fogalmazta meg kritikus elveinek esztétikai mércéjét. Ezt az elvet követte többezernyi cikkében és *Az éhség legendájától a Stószai délelőttiökig* — tizenhárom kötetében.

Csak nemrég fejezte be — eddig *kötetben nem publikált* cikkeinek sajtó alá rendezett gyűjteménye elé írt — új kötetének előszavát: *Üdv a többségnek*.

Tiszta embersége, írói példamutatása arra kötelezi az irodalomtudományt, hogy hozzá *méltóan és igényesen* mérje fel és elemezze majd Fábrý Zoltán életművét, amely elemzésre vár, arra készen áll. Már életében *igényelte* ezt az író. Élete és halála Ady sorait juttatják eszünkbe: „. . . Ember az embertelenségben . . . Újból-élő és makacs halott . . .”

Kovács Győző

Trencsényi-Waldapfel Imre

(1908—1970)

Néhány éven belül egy nagytehetségű család harmadik tudós tagjától s benne egy nemzedék, a sajátos arculatú „hatvanévesek” egyik legkiemelkedőbb egyéniségétől búcsúznak barátai és tisztelői: klasszikus-filológusok és vallástörténészek, mese-kutatók és a magyar irodalomtörténet művelői.

Korosztályában: abban a generációban, amely az 1930-as években kezdte pályáját, nem ritka a sokoldalú alkotó, a bámulatos olvasottságú, figyelmét szinte az egész szellemi életre s az

egész európai kultúrára kiterjesztő író és tudós. Olyan tehetség azonban, akiben a filológusi erudíció ilyen mértékben párosult volna a nyelv művészete iránti fogékonysággal, a teremtő fantázia a problémák iránti érzékenységgel, más nem akad közöttük. Valami kétszáz könyvre, cikkekre, fordításra tehető életművében Hésziodosz és Aiszkhülosz az egyik, Gorkij és Majakovszkij a másik határ; Küküllői János áll az egyik, József Attila a másik oldalon. Hogy aztán az egyetemes és a magyar irodalom hogyan kapcsolódott össze a filológus gondolkodásában, s e kapcsolat mit jelentett korának súlyos erőpróbaiban, mi sem tanúsítja világosabban, mint a *Pásztori Magyar Vergilius* c. fiatalkori kötet: Radnóti nem írt volna eklogákat, ha Trencsényi-Waldapfel Imre könyve meg nem jelenik, és nem kínálja fel neki a vergiliusi idillt a béke költészetének formájául.

E párját ritkítóan sokoldalú érdeklődés, a majdnem negyven esztendeig fáradságtalanul munkálkodó alkotó erő termékei egyetlen vezető gondolat, a humanizmus eszméje körül helyezkednek el, mely élete során egyre mélyebbé, tartalmasabbá vált. A klasszikus humanizmus nagy íróinak megismertetéséért az utóbbi évtizedekben senki nem tett többet, mint ő, s a humanitás szellemének és formáinak továbbélése és kibontakozása érdekelte akkor is, mikor a magyar irodalom történetére irányította figyelmét. Nem arra gondolt, hogy a klasszikus-filológiát a magyarországi latinság ancillájává szegődtesse, hanem éppen fordítva, a hazai deák literatúrát akarta az antikvitás széles hagyományába kapcsolni, s így az egyiket nemzeti tudománnyá, a másikat az egyetemes szempontú kutatás tárgyává tenni. Gyöngyösi Istvánt, a konzervatív nemesség kanonizált költőjét ő állította be a világirodalom áramába; ha viszont modern költőkről szólt, bibliai és ókori reminiscenciákra utalt. „Humanizmus és nemzeti műveltség valamiféle egysége az, aminek szolgálatába állítottam kezdetől fogva tollamat; minden eddiginél magasabb fokú felelősségtudattal azóta, hogy tudom: a humanizmus fejlődésének legmagasabb foka a szocialista humanizmus”, — írta önmagáról 1965-ben, magyar irodalomtörténeti tárgyú tanulmányai gyűjteményes kötetének előszavában.

A humanizmus háromezer éves útja és eszméjének kitisztulása az irodalomban, — talán ebben összegezhető gazdag munkásságának alaptémája, e körül csoportosulnak évszázadok fejlődését feltáró, problémák egész sorát felvető tanulmányai, és szigorúbban körülhatárolt tárgykörű elemzései. Ő maga úgy látta, hogy az utóbbiakhoz „kegyelmesebbnek mutatkozott az idő”, s ebben bizonyára igaza volt. Nem értenénk azonban igazán egyetlen filológiai felfedezését sem az eszmei háttér nélkül, s alakját és életművét a kettő együttesen teszi majd értékesé és őrzi meg az utókor emlékezetében.

Tarnai Andor

Juhász László

(1905—1970)

Parva petunt manes, pietas pro divite grata est
munereuou : avidos Styx habet ima deos.
(Ovidius)

Tragikus hirtelenséggel bekövetkezett halála mélyen megrendítette mind a hazai ókortudató, mind pedig a magyar irodalomtörténész közvéleményt. Azok közé a klasszika filológusok közé tartozott, akik egy életet szenteltek a magyarországi latin irodalom kutatásának. Életműve szorosan kapcsolódott kiváló múlt századi elődjé, Ábel Jenő munkásságához a humanista kézirat kutatás és szövegfilológia területén.

Tudományos eredményekben gazdag életének maradandó értékű alkotása, a nemzetközi hírnévre emelkedett *Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum* (1930—1945) c. sorozat is elsősorban textológiai teljesítményével tudott pótolhatatlanná válni. Az egész vállalkozásra jellemző egységes arculatot a szerkesztő Juhász László határozott koncepciója alakította ki, az egyes kötetek belső értékét pedig az egyenletesen érvényesülő magas filológiai akribia biztosította. A kitűnő szervező munkával létre hozott és súlyos anyagi áldozatokkal kibocsátott közel félszáz kötet a sorozat befejezetlensége ellenére is a latin nyelvű források imponáló seregszemléje P. mestertől Istvánffy Miklósig, ill. Callimachustól és Galeottótól Celtisig.

Az irodalomtörténész Juhász László érdeklődésének középpontjában Janus Pannonius állt. Évtizedeken át, 1929-től haláláig szívós kitartással dolgozott a költő összes műveinek kritikai kiadásán. Gondos mérlegeléssel kialakított szinopszis birtokában (*De edendis Iani Pannonii operibus quae supersunt omnibus*. 1929.) kutatásainak egyes részeredményeit latin és magyar